

RESEÑAS

Llull, Ramon, *Blaquerna*. Traducció romanesa de Jana Balaciu Matei. Pròleg de Joan Santanach i Suñol. Bucarest: Editura Meronia, 2011. Col·lecció Biblioteca de Cultur Catalan. 379 pàgines. ISBN: 978-973-7839-74-9

En el número XVI¹, 2011 de la *RLLCGV*, s'acabava la ressenya del *Gentil* en romanès, amb el desig de la traductora Jana Balaciu Matei de voler traduir el *Blaquerna* i, és clar, el *Llibre d'Amic e Amat*.

Des de la publicació del *Gentil* l'any 2010, la possibilitat de traduir un segon Llull al romanès era un projecte que es va anar imposant sol. D'aquesta manera, amb la publicació del *Blaquerna*, el magisteri de Llull està essent una mica més conegut entre l'ampli públic romanès, els especialistes universitaris, i també teòlegs de l'església ortodoxa, interessats en la figura d'aquest laic, doctor de les relacions entre els cristians i els no-cristians.

Són doncs dues les traduccions, ara com ara, de les quals la cultura romanesa pot presumir, i oferir des del seu sistema literari al lector romanès, i al món lul·lià que ja camina cap al setè centenari de la seva mort, l'any 2016.

Fet el desig realitat, donem breu però puntual notícia de nou a la *RLLCGV* de la publicació l'any 2011 de la traducció romanesa *Blaquerna*, apareguda amb el número trenta-quatre dins la col·lecció Biblioteca de Cultur Catalan de l'editorial Meronia de Bucarest.

La portada del llibre reproduïx, sota el títol, una miniatura del *Breviculum*, antologia de textos de Llull, recollit per Thomas Le Myésier. Pel que fa al títol de la traducció, Balaciu Matei i l'editorial van coincidir que seria millor posar el nom del protagonista al llibre, perquè en la cultura romanesa «el romanç no té una tradició. El terme modern de *romanç* va semblar-nos inadequat».

Amb el títol, «El *Romanç d'Evast e Blaquerna*, una proposta alternativa a la tradició literària del segle XIII», el professor Joan Santanach, del Centre de Do-

¹ Veg. <http://e-spacio.uned.es/fez/view.php?pid=bibliuned:Llcv-2011-vol.16-2140>

cumentació Ramon Llull de la Universitat de Barcelona, ha preparat un pròleg concebut primer de tot per atendre les primeres necessitats del lector romanès i donar algunes claus de lectura per facilitar l'accés al text, és a dir, a la traducció. El pròleg, adequat a aquesta edició, ha tingut present el que va consignar Armand Puig per encapçalar la traducció del *Gentil* de Llull al romanès.

Santanach situa l'autor en el seu context literari —la poesia trobadoresca, la novel·lística cavalleresca, i com Llull va cultivar aquests gèneres—, però aquest marc, de fet, li serveix per afirmar que des d'aquests gèneres l'autor fa un pas més enllà, amb la redacció del *Blaquerna*, cap a la novel·la moral, com a objectiu doctrinal, ja que «la literatura té per a Llull un paper subsidiari, per bé que en cap cas menor», o el que posteriorment ha estat designat amb el sintagma «l'expressió literària com a estratègia apologètica».

A continuació, enumera i descriu les parts en què s'estructura aquesta narració de caire edificant —els cinc llibres i els diferents estaments per als quals va passant el protagonista, fins arribar, en la redacció novel·lesca, als dos opuscles que són el *Llibre d'amic e amat* i *L'Art de contemplació*. Tot seguit, esmenta les vicissituds de Llull per a la consecució dels seus interessos i projectes, viatjant a Roma i a París, amb aquest llibre, i les versions encarregades per ell.

I per acabar, Santanach parla de l'atracció de la lectura d'aquest llibre, «gràcies a la força del relat i a l'audàcia dels seus plantejaments. No està malament per a una obra que va ser escrita fa més de set segles». I ho remata parlant de l'actualitat del pensament de Llull: «Les circumstàncies que van propiciar la seva redacció han canviat radicalment. Europa ha canviat radicalment. Malgrat tot, de ben segur que Ramon Llull celebraria la traducció de la novel·la a la llengua romanesa»².

*

Pel que fa pròpiament a la traducció, i en paraules de la mateixa traductora, considera que «si a través del *Llibre del gentil i dels tres savis* es presentava al públic romanès el pensament ecumènic de Llull i la seva rigorosa manera de plantejar el diàleg interconfessional i, al mateix temps, la primera aplicació del seu mètode (art), la menys formal, en canvi, amb *Blaquerna* s'intentava presentar Llull com a autor complex: d'una novel·la sociofilosòfica —forma sota la qual podia presentar les seves idees reformistes— i d'un diàleg místic —*Amic i amat*. També, per l'últim capítol del llibre, *L'Art de contemplació*, s'intentava preparar el terreny per la futura traducció de *L'ars generalis ultima*, la culminació del seu sistema filosòfic».

² Potser sigui aquest el motiu pel qual la mateixa traductora, que ha conegut a fons *Blaquerna*, dia a dia, embastà la seva tasca de traductora amb la de generadora d'opinió a la premsa bucarestina, a través d'un article sobre la preocupació de Llull per trobar un mètode que comporti l'elecció dels millors valors i de la persona més adequada al capdavant d'una comunitat religiosa, per extrapol·lar-ho i reivindicar la necessitat de transparència i primacia de valors en l'elecció dels representants democràtics romanesos. Vg. <http://htdig.informatia.ro/zf/afisez.php?sid=9482662&date=2012-04-06&afisez=local>

«És en aquesta complexitat de l'obra on resideix la gran elaboració i dificultat de l'operació de traducció. No només s'havia de traduir un text medieval, sinó que s'havien de respectar les característiques especials, la unitat i el ritme de cada part del llibre (text narratiu, diàleg, poema místic) tot ajustant-les a les exigències del romanès.

«Especialment, s'havia d'entendre el pensament i el text lul·lià i reproduir-ne fidelment l'equivalència en la llengua romanesa. Per això, l'activitat de traducció pròpiament dita va haver d'anar acompanyada de la lectura dels comentaris i anàlisis dels reconeguts lul·listes, entre els quals cal destacar els estudis d'Anthony Bonner. Així mateix, encara que la traducció es va fer a partir de l'edició crítica d'Albert Soler i Joan Santanach, els comentaris sobre els errors i les divergències en les diverses traduccions del *Llibre d'amic i amat* van ser de gran ajut per trobar la millor opció de traducció d'alguns versicles. Esmentem en aquest sentit: Vincent Serverat, *La fin du pacte amoureux. De Raymond Lulle à Jacques Lefèvre d'Étaples*, (1992); Erika Lorenz, «Die Analogie der Sehnsucht im Libre de Amic e Amat (Zur Erhellung der Werkstruktur)», dins *Beiträge zur Geschichte der romanischen Literaturen. Festschrift zum 60. Geburtstag von Margot Kruse* (1990), p.175-183; *Ein grundsätzlicher Irrtum bei der Übersetzung einer Maxime des Llibre d'amic e amat (1283?) von Ramon Llull in die modernen Kultursprachen — Unzulänglichkeiten bei der Übersetzung der Leidenschaftsaphorik in mystischen Texten*, http://opus.bibl.fh-koeln.de/volltexte/2006/161/pdf/Aufsatz_Llull.pdf, etc».

El resultat final d'aquest delicat i precís treball de traducció és un text de rics matisos estilístics: un lèxic de to més popular —la narració pròpiament dita, de to més elevat —els sermons o les frases de caire més doctrinal, de to líric i cadenciós —els versicles d'*Amic i amat*. En cap cas, no es tracta d'un *Blaquerna* romanès d'aspecte medieval (al segle XIII, el romanès no era una llengua escrita —la llengua de la cultura i l'escriptura serà, fins al segle XVI, l'eslavònic), sinó una obra d'aspecte intemporal, amb la sintaxi com a principal instrument estilístic.

La traductora ha recorregut a les notes, en unes ocasions, la majoria de les quals són traduccions al romanès de invocacions llatines, algunes explicatives sobre la religió catòlica, mitja dotzena informen breument d'altres llibres de Llull, o bé fan algun aclariment del context historicocultural del moment.

*

Finalment, ens fem ressò de la sempre interessant aportació que l'orientalista i professora a la Universitat de Bucarest, en el màster «L'espai islàmic: societats, cultures, mentalitats», Grete Tartler, fa en forma de ressenya del llibre i que enguany ha publicat també a la revista *România Literar*, núm. 15 de 12 d'abril de 2012. El seu discurs es fonamenta sobretot en enllaçar el text del *Blaquerna* i del *Llibre d'Amic e Amat*, amb les tradicions properes teològiques a Llull, i de com aquest havia llegit autors com els filòsofs Al-Ghazali, Al-Farabi o altres sufís, o el poeta Magun. Aquests veïnatsges teològics i culturals confereixen al lli-

bre una extrema actualitat de caire intercultural. Però més enllà d'això —diu Grete Tartler- i més enllà dels estils que Llull combina —segons la moda del moment- la poesia, el diàleg, la prosa rimada i ritmada fa que el seu *romanç* sigui una obra literària que il·lumina més enllà de qualsevol de les ideologies ca-duques.

*

I una postdata. Tartler remarca en la seva ressenya l'enumeració que Llull fa dels paratges «salvatges», és a dir encara no il·luminats pel catolicisme, i esmenta uns territoris d'un país «proper a Dàcia», on «els homes hi viuen només de la caça i de perseguir les feres per matar-les». Aquest interès de percepció occidental de Romania —ubicada en els territoris de l'antiga Dàcia- o dels romanesos, ja tingué els anys trenta del segle passat una primera documentació específicament en l'obra de Llull. Efectivament, Aurelian Sacerdo eanu, a la *Revista Istoric* (Any XVII, núm. 4-6, d'abril-juny de 1931) fa un breu article recollint les notícies «sobre Romania» abans de l'any 1300 en l'obra de Llull: «Vlahii din 1303 în opera lui Ramon Llull» és el títol de l'article. Per a això recorre a la menció que Llull fa dels pobles cismàtics on calia portar el catolicisme, entre els quals els *Vlahi* (els valacs eren els habitants de Valàquia, un dels principats romanesos). Sense quedar-nos en l'anècdota, Sacerdo eanu fa una presentació biogràfica de Llull veritablement informada i detallada, parla del reconeixement de Llull entre els catalans, dels detractors que tingué Llull i dóna, a través de les notes, gran quantitat de referències. Tanmateix se centra en l'aspecte esmentat, concretament en un passatge de la *Disputio fidei et intellectus contra Saracenos*, sobre el diàleg que mantenen la fe i la raó de quina és la religió veritable, i com la raó esmenta entre altres pobles cismàtics aquests *Vlahi*. L'autor considera que és difícil identificar amb precisió aquest poble, parla de com està transcrit el seu nom en Llull, *Blanqui* o en altres documents de l'època, i atenent altres informacions i denominacions desenvolupa l'article i opina sobre el valor que poden tenir els autors que en parlen.

Xavier Montoliu Pauli
xavixu@hotmail.es

Llull, Ramon (2011): *Raimundi Lulli Opera Latina. Tomus XXXIV, 61-63. Annis 1294-1295 composita*. Edició de Carla Compagno i Ulli Roth. Turnhout: Brepols, XVIII + 366 pp. (Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis, 246), ISBN: 978-2-503-54140-2.

Ens alegra constatar que la tasca d'edició de les obres completes en llengua llatina de Ramon Llull, coordinada pel Raimundus-Lullus-Institut de l'Albert-Ludwigs-Universität de Friburg de Brisgòvia (Alemanya), continua amb un bon ritme. L'any 2011 ha vist la llum el volum trenta-quatrè de la sèrie *ROL* dins la col·lecció Corpus Christianorum de l'editorial Brepols. Aquest volum incorpora les obres núm. 61 i 62 del catàleg de les *ROL*, que són, respectivament, l'*Arbor philosophiae* i el *De levitate et ponderositate elementorum*, així com una